

Från tält till trerumshus

Singoalla fick sitt första egna hem när hon var drygt trettio år. Det var en befrielse att få rinnande vatten och värme. Barnen tror henne knappt när hon berättar om familjens hårda liv i tält, jagade från plats till plats.

Singoalla Millons dörr står öppen mot vårsolen. Hon bor i en villalägenhet i ett trivsamt område på Hisingen, med trähus och småbutiker av den sort som inte längre finns kvar i centrala stan.

Hon har bott i kvarteret i drygt femtio år. Bara ett stenkast härifrån ligger villan som blev hennes första riktiga hem som ung småbarnsmamma – ett av de enplanshus som Göteborgs stad byggde för att ge romska familjer tak över huvudet.

– Vi skulle anpassas i samhället. Vi bara spelar, sjunger och dansar – trodde de. De skulle lära oss samhällskunskap och barnen fick gå i skolan, och det var bra. Vi gjorde så gott vi kunde för att inte väcka uppmärksamhet. När äldsta pojken började i skolan fick jag ta på mig svenska kläder för att han inte skulle bli diskriminerad, berättar Singoalla Millon.

Det var som en dröm att få flytta in i huset, tre rum och kök med varmt och kallt vatten, värme och avlopp.

– Vi var väldigt glada.

I köket fanns en massa skåp och hon kunde inte föreställa sig vad de skulle ha i dem. Men vänner sa: "vänta du, det kommer att bli fullt".

– Och det blev så. Vi skaffade så mycket porslin och köksvaror att det knappt fick plats. Innan dess hade vi inte mycket.

När maken dog blev huset för stort och sonen övertog det. Nu är hon nöjd med sin lilla lägenhet. Att Singoalla bott kvar så länge i samma kvarter är en stor kontrast till barndomens liv när familjen tvingades flytta från plats till plats. Hon säger att hon är den sista svenska rom som växt upp i tält, alla andra har gått bort.

Hon föddes några år in på 30-talet och levde som kringresande med familjen under hela sin uppväxt och även de första åren som gift. Pappa sålde hästar och förtennade kopparkärl och mamma var spåkvinna och skötte om hem och de åtta barnen. De är alla borta idag, Singoalla var yngst.

Romer hade inte rätt att stanna mer än några dagar på samma plats och var inte folkbokförda. Hade de tur råkade de på en snäll boende som lät dem stanna längre.

– Vi fick visa upp rekommendationer från förra platsen, pappa förde bok där de fick skriva in hur vi skött oss.

Före andra världskriget reste Singoalla Millons släkt runt i Europa, i Spanien, Frankrike, Italien och Norge, men under kriget blev det stopp vid gränserna.

– Vi hade inte pass och inte åldersbetyg, vi levde som lösdrivare och fick inga matkuponger. Därför var vi mycket i Skåne under kriget, där fanns många bönder som hjälpte oss med mat. De hade potatis och grönsaker, till och med fläsk och smör. Ibland kom någon och gav oss kaniner. Många var snälla. De hände att de fick kläder av vänliga människor, men hade ibland varken strumpor eller skor utan fick gå barfota i snön med frostsador på händer och fötter.

Allt ägdes gemensamt, det fanns inget utrymme för personliga ägodelar. De var också ständigt rädda för att bli attackerade och kunde inte ha tunga saker, bara några kärl i en låda och säckar att slänga ner kläder i.

– Vi var jagade. Ibland kom de och skulle slå oss, eller tända eld på oss, slänga stenar när vi skulle hämta vatten. "Om ni inte försvinner så skjuter jag", sa de.

Singoalla beskriver hur det blev en vana att ständigt vara på vakt, och på väg. Det var aldrig på tal om att skaffa kompisar.

När hon var tolv–tretton år kom familjen till Göteborgstrakten. Där hjälpte en präst dem att för första gången få födelsebevis. Singoallas födsel var dramatisk. Familjen vistades då i Torekov och mamman födde ett barn i

tältet, ett barn som dog.

– "Det finns ett barn till" sa barnmorskan och pappa fick köra med häst och vagn till Ängelholms BB. Där föddes jag 10 timmar senare.

I Göteborg slog familjen läger på olika platser och blev ett antal gånger vräkta av polis. De bodde bland annat i en park bakom centralstationen, på Backaplan där det nu är shoppingcenter och till sist långt utanför stan vid oljeraffinaderiet Koppartrans.

Singoalla sitter ofta och tänker på hur det var förr, då när hon levde med familjen i tält.

Det var besvärligt med vatten, ibland, som vid Koppartrans hittade de en bäck i närheten.

– Jag vet inte vad det var för vatten, men vi var tvungna att använda det. Ibland på vintern var det is i spannen när mamma skulle koka kaffe på morgonen.

Det var kallt och eländigt, tältduken var av lakansväv och det regnade det in, gnistor från elden gjorde hål i tyget.

– Det var ingen tältduk direkt, impregnerat visste vi inte vad det var.

De eldade i oljefat och sov med bolstrade täcken av gåsdun.

Hur klarade ni vintrarna undrar jag?

– Jag undrar det själv. Livet var hårt men vi är starka. Jag har berättat för mina barn om hur det var men de tror inte det är sant.

Så småningom började stadens ledning uppmärksamma romernas utsatta situation. Samtidigt lyftes frågan på nationell nivå, tack var bland andra Katarina Taikons arbete.

– Många högt uppsatta människor kom och tittade hur vi bodde. Vi hade ingen ved och en man talade med socialförvaltningen om att de måste köra ut ved till oss så att vi kunde elda och hålla varmt, och det gjorde de.

Med 60-talets gryende insikt om att även romer har rätt att bosätta sig, byggde staden de enplanshus som sedan hyrdes ut till bland andra Singoalla och hennes familj.

Plötsligt bullrar det till utanför dörren och Bob, ett av hennes sju barnbarn kommer in tillsammans med en kompis och med matkassar i händerna.

– Jag vill bara se hur du har det, säger han.

Han bor med sin familj i Singoallas gamla hus alldeles i närheten och går snart ut gymnasiet. Själv sörjer hon att hon inte fått gå i skolan. Det blev endast en kort period när hon var fjorton och familjen hade sitt läger i en park bakom centralstationen.

– Jag placerades i en förstaklass och eftersom jag var mycket längre än alla de andra trodde de att jag var fröken. Det var jobbigt att gå med småbarn.

När familjen vräktes från lägret upphörde också skolgången. Den allmänna skolplikten gällde inte romska barn eftersom de inte var bofasta, först efter 1959 började de gå i skola.

Singoalla kan läsa lite grand men eftersom synen blivit sämre

blir det mest rubriker. Barnen hjälper till med att betala räkningar. Hon har inte yrkesarbetat heller, förutom att hon brukar spå ibland. Som romsk gift kvinna på den tiden förväntades hon ta hand om barn och hem.

Men hon har haft en yrkesdröm.

– Jag ville bli polis och hjälpa andra zigenare.

Hon gillar inte att hennes folk vill kallas romer. Hon menar att det leder till missförstånd, folk tror att de är från Rumänien. Hon är noga med sin identitet, gick i svenska kläder för barnens skull men tog sedan tillbaka sina egna nationalkläder.

– Det är inte många som har det, bara jag.

Det innebär inte vida svarta kjolar – det är de finska romska kvinnornas klädedräkt – utan kläder med smakfulla färger, smycken och med en huvudduk som betyder att man är gift.

Hon möter fortfarande mycket rasism och diskriminering, även om det inte syns så mycket utåt utan är mer dolt. Hon märker hur folk tittar, följer kanske efter henne i en affär av rädsla för att hon ska stjäla.

– Zigenarna är det mest hatade folket och det är konstigt. Men vi ska alla gå samma väg, där finns ingen skillnad. Vi är alla lika.

Singoalla sitter ofta i sin stora grå fåtölj och tittar på TV eller bara funderar.

– Jag tänker mycket på hur det var förr, ibland när man sitter ensam kommer tankarna. Jag har berättat om våra traditioner för mina barn, men de tar inte upp dem. De tycker jag är gammaldags. Men jag är stolt över att vara zigenare.

Text & bild: Helena Östlund

Läs och se mer:

Se en film om Singoalla: oppetarkiv.se/video/1269105/den-langa-vagen

Läs om: [Romernashistoria.se/index.php](https://romernashistoria.se/index.php)

Resandekartan: reisendekartet.no/sv/

Vägskälen kulturarv

Boken Vägskälen kulturarv – kulturarv vid vägskäl är en del i ett stort forskningsprojekt i Göteborg om vilka spår romers och resandefolkets liv och boplatser har satt i landskapet. Eftersom de tidigare inte var folkbokförda går det inte att söka information med traditionella släkthistoriska metoder.

Forskarna med Ingrid Martins Holmberg i spetsen har i stället kartlagt romska boplatser i Göteborgsområdet genom att studera källor som lokalhistorisk litteratur och statliga utredningar. I boken berättas bland annat om platser som Singoalla Millons familj bott på.

Forskarna har också intervjuat länsstyrelser och museer om vilken kunskap som finns regionalt om romers och resandes kultur. Det visade sig vara ganska mycket och en förteckning finns i boken om kända boplatser över hela landet.

Två av dessa projekt presenteras i boken. Dels Resandekartan som började som en arkeologisk utgrävning av en känd boplatz i Snarsmon i norra Bohuslän från mitten av 1800-talet. Projektet utvecklades sedan till en digital karta över resandes boplatser i Västsverige och södra Norge, sammanställd i samarbete med resandefolkets organisationer.

Och dels projektet Rom San som i nära samarbete med romer berättar om romskt liv och historia. Det resulterade i en stor utställning på Göteborgs stadsmuseum och boken Vi är romer.